

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ВІТРУК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VITRUK v. UKRAINE)**

(Заява № 26127/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

16 вересня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

20/02/2011

Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Вітрук проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,

Рената Ягер (Renate Jaeger),

Райт Маруст (Rait Maruste),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),

Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska), *судді*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,

після наради за зачиненими дверима 24 серпня 2010 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 26127/03), яку 26 липня 2003 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України пан Микола Анатолійович Вітрук (далі — заявник).

2. Заявника представляв пан М. Стаднюк — юрист, який практикує в м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що його попереднє ув'язнення було незаконним та надмірно тривалим, що національні суди не розглянули належним чином його скарг щодо незаконності тримання під вартою та що тривалість провадження у його кримінальній справі була надмірною.

4. 7 липня 2009 року Суд вирішив повідомити Уряд про заяву. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник, пан Микола Анатолійович Вітрук, 1979 року народження, є громадянином України та проживає у м. Києві.

6. 8 травня 1999 року прокуратура Ватутінського району м. Києва (далі — прокуратура району) порушила кримінальну справу за фактом вбивства пана С.

7. 10 травня 1999 року було порушено кримінальну справу щодо заявника та двох інших осіб — пана Суптеля¹ і пана Н.

8. 13 травня 1999 року заявника було затримано. За твердженнями заявника, працівники міліції сильно били його протягом кількох годин, примушуючи зізнатися у вчиненні вбивства.

9. 14 травня 1999 року заявника оглянув судово-медичний експерт, який встановив, що у заявника було підбите око, а на пальці — кілька подряпин. Експерт зазначив, що заявник міг ушкодити палець ножом, який використовувався при нанесенні ударів потерпілому, пану С. Пізніше, на судовому засіданні заявник стверджував, що він зазнав цього ушкодження під час пересування меблів.

10. 16 травня 1999 року прокурор Ватутінського району м. Києва дав санкцію на тримання заявника під вартою у зв'язку з тим, що він підозрювався у вчиненні тяжкого злочину та що існував ризик того, що заявник може переховуватися від слідства і суду та перешкоджати встановленню істини у справі.

11. 24 травня 1999 року заявника було допитано в присутності захисника. Заявник стверджував про свою невинуватість. Того ж дня йому було офіційно пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства.

12. 23 червня 1999 року заявник подав до прокуратури району скаргу, в якій стверджувалося про те, що 13 травня 1999 року він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції.

13. 9 липня та 7 вересня 1999 року військовий прокурор Центрального регіону продовжував строк тримання заявника під вартою до чотирьох і шести місяців відповідно.

14. 22 вересня 1999 року заявник подав до прокуратури району скаргу щодо жорстокого поводження, яке мало місце 13 травня 1999 року.

15. 29 жовтня 1999 року прокуратура району відмовила в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника щодо жорстокого поводження. Було встановлено, що синець під оком у заявника виник внаслідок дій працівників міліції, оскільки при затриманні заявник чинив опір. Єдиним іншим ушкодженням були подряпини на пальцях заявника, які виникли до дня його затримання. У постанові також йшлося про те, що батько заявника, який сам був працівником міліції, бачив заявника під час його допиту, і що останній не скаржився йому щодо жорстокого поводження. Того ж дня копія цієї постанови була надіслана заявнику. Із матеріалів справи та тверджень заявника не вбачається, чи оскаржував заявник цю постанову до суду.

¹ Див. рішення від 19 лютого 2009 року у справі «Суптель проти України» (Suptel v. Ukraine), заява № 39188/04.

16. 5 листопада 1999 року досудове слідство було закінчено, і заявнику було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

17. 23 листопада 1999 року Ватутінський районний суд м. Києва відмовив у задоволенні скарги заявника щодо санкції на арешт, встановивши, що її було надано відповідно до закону.

18. 19 квітня 2000 року сторона захисту завершила ознайомлення з матеріалами справи.

19. 24 квітня 2000 року кримінальну справу було направлено до Київського міського суду.

20. 10 травня 2000 року в Київському міському суді відбулось розпорядче засідання, за результатами якого було вирішено залишити запобіжний захід щодо заявника без змін.

21. 5 жовтня 2000 року Київський міський суд відмовив у задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу щодо заявника.

22. 31 жовтня 2000 року Київський міський суд визнав заявника винним у вчиненні вбивства та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років. Суд розглянув скарги заявника щодо жорстокого поводження та визнав їх необґрунтованими через те, що наданий заявником виклад подій не відповідав висновкам судово-медичної експертизи від 14 березня 1999 року. У судовому засіданні судово-медичний експерт підтвердив, що він ретельно оглянув заявника і не виявив жодних інших ушкоджень, окрім тих, які були зазначені у висновку (див. пункт 9 вище).

23. 17 травня 2001 року Верховний Суд України скасував вирок Київського міського суду та повернув справу на додаткове розслідування. Суд залишив запобіжний захід щодо заявника без змін, не зазначивши підстав для такого рішення.

24. 25 червня 2001 року прокурор Ватутінського району продовжив строк тримання заявника під вартою на один місяць — до 25 липня 2001 року.

25. 24 липня 2001 року прокурором було прийнято нове рішення про продовження строку тримання заявника під вартою на один місяць — до 25 серпня 2001 року. 6 серпня 2001 року це рішення було скасоване прокуратурою м. Києва як незаконне.

26. 8 серпня 2001 року прокурор подав до апеляційного суду м. Києва подання про продовження строків тримання заявника під вартою до 9 місяців.

27. 20 серпня 2001 року апеляційний суд м. Києва продовжив строк тримання заявника під вартою до 9 місяців (до 25 вересня 2001 року) у зв'язку з тим, що він вчинив тяжкий злочин і був ризик того, що заявник може переховуватися від слідства і суду та заважати слідству.

28. У період з 18 вересня до 13 грудня 2001 року та з 7 до 13 лютого 2002 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи.

29. 21 лютого 2002 року досудове слідство було закінчено, і справу направлено до апеляційного суду.

30. 26 березня 2002 року Шевченківський районний суд м. Києва відмовив у задоволенні скарги заявника до СІЗО № 13 щодо незвільнення його після спливу визначеного судом дев'ятимісячного строку тримання його під вартою. 4 липня 2002 року апеляційний суд скасував рішення від 26 березня 2002 року та закрити провадження у справі, оскільки оскаржувані дії повинні були розглядатися в порядку кримінального, а не цивільного провадження. 24 грудня 2002 року Верховний Суд України залишив рішення апеляційного суду без змін.

31. 10 квітня 2002 року відбувся попередній розгляд справи в апеляційному суді м. Києва, за результатами якого було вирішено повернути її на додаткове розслідування. Суд також залишив запобіжний захід у вигляді тримання заявника під вартою без змін у зв'язку з тим, що він обвинувачувався у вчиненні тяжкого злочину та що існував ризик того, що заявник може ухилятися від слідства та суду та перешкоджати встановленню істини у справі.

32. 13 червня 2002 року Верховний Суд України залишив без змін рішення від 10 квітня 2002 року. Суд зазначив, що рішення про тримання заявника під вартою було законним і належним чином мотивованим.

33. 2 липня 2002 року прокуратура району отримала матеріали справи.

34. 15 липня 2002 року прокурор району продовжив строк досудового слідства на один місяць. У цьому рішенні було зазначено, що строк тримання обвинуваченого під вартою не повинен перевищувати двох місяців і повинен відраховуватися від дати надходження матеріалів справи до прокуратури. Прокурор також зазначив, що зміна запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо заявника та інших обвинувачених була неможливою, оскільки вони вчинили тяжкий злочин і у разі звільнення могли вчинити інший злочин чи переховуватися від слідства.

35. 16 серпня 2002 року додаткове розслідування було закінчено.

36. З вересня 2002 року до 4 жовтня 2002 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи.

37. 1 листопада 2002 року справу було направлено до апеляційного суду.

38. 16 грудня 2002 року відбувся попередній розгляд справи в апеляційному суді м. Києва. Суд залишив запобіжний захід щодо заявника без змін у зв'язку з тяжкістю висунутих щодо нього обвинувачень.

39. 25 березня, 10 квітня, 26 червня і 21 жовтня 2003 року апеляційний суд м. Києва відмовляв у задоволенні клопотань заявника про звільнення, посиляючись при цьому на тяжкість висунутих щодо нього обвинувачень і відсутність підстав для зміни запобіжного заходу.

40. 6 листопада 2003 року апеляційний суд м. Києва повернув справу на додаткове розслідування. Суд залишив запобіжний захід щодо заявника у виді тримання під вартою без змін у зв'язку з тяжкістю висунутих щодо нього обвинувачень і ризиком того, що заявник може переховуватися від слідства та суду та заважати слідству.

41. 15 квітня 2004 року Верховний Суд України повернув справу на додаткове розслідування. Суд залишив запобіжний захід щодо заявника у виді тримання під вартою без змін, вказавши, що, враховуючи тяжкість висунутих щодо заявника обвинувачень, немає підстав для зміни запобіжного заходу.

42. 21 липня 2004 року заявника було звільнено прокурором під підписку про невиїзд. У рішенні про зміну запобіжного заходу вказувалося, що немає підстав надалі тримати заявника під вартою і вважати, що він може ухилятися від слідства та суду чи перешкоджати подальшому слідству.

43. 11 жовтня 2006 року провадження у справі було зупинено. Запобіжний захід щодо заявника у виді підписки про невиїзд було залишено без змін. Пізніше, того ж місяця, провадження було відновлено.

44. 28 грудня 2006 року провадження у справі було зупинено.

45. 13 серпня 2007 року Генеральна прокуратура України скасувала постанову від 28 грудня 2006 року та повернула справу для організації досудового слідства.

46. 27 серпня 2007 року досудове слідство було відновлено.

47. 11 вересня 2007 прокуратура Деснянського району м. Києва зупинила провадження у справі у зв'язку з неможливістю встановити місцеперебування підозрюваного пана Н.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

48. Відповідне національне законодавство викладено в рішеннях у справах «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), заява № 20808/02, пункти 39–41, від 4 березня 2010 року, «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 і 4048/03, пункт 43, від 27 листопада 2008 року і «Козинець проти України» (*Kozinets v. Ukraine*), заява № 75520/01, пункти 39–42, від 6 грудня 2007 року.

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

49. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявник подав нові скарги за статтею 3 Конвенції, стверджуючи про погані умови тримання його під вартою і стверджуючи, що він не отримував адекватної медичної допомоги, захворівши на гепатит під час тримання під вартою. Суд зазначає, що ці нові скарги не є уточненням первісних скарг заявника, щодо яких сторони надавали свої коментарі. Таким чином Суд вважає, що недоречно зараз обговорювати ці питання окремо (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пиряник проти України» (*Piryaniuk v. Ukraine*), заява № 75788/01, пункт 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

50. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що в день затримання він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції і що його, як стверджувалось, тривале незаконне тримання під вартою саме по собі становило нелюдське, чи таке, що принижує гідність, поводження. Стаття 3 Конвенції передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Стверджуване жорстоке поводження щодо заявника

51. Уряд вважав, що скарга заявника щодо стверджуваного жорстокого поводження має бути відхилена, оскільки її було подано із запізненням. Уряд посилався на останнє рішення, в якому розглядалося це питання, винесене Верховним Судом України 13 червня 2002 року, в той час як скаргу було подано 26 липня 2003 року.

52. Заявник не погодився. Він зазначив, що його скарги щодо жорстокого поводження розглядалися судами також і під час інших проваджень у 2003 році, а не в 2002 році, як стверджував Уряд.

53. Суд зазначає, що сторони не погодилися щодо моменту, з якого необхідно починати відлік шестимісячного строку у справі заявника. Сторони посилаються, однак, на кримінальне провадження щодо заявника, в рамках якого розглядалося питання про стверджуване жорстоке поводження щодо нього. Суд зазначає, що розгляд скарг про жорстоке поводження з обвинуваченим в ході судового розгляду кримінальної справи щодо нього може розглядатися як засіб захисту, який слід вичерпати для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції, лише у виняткових випадках (див., для порівняння, рішення у справах

«Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пункт 72, від 25 жовтня 2007 року і «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*), заява № 32092/02, пункт 65, від 12 червня 2008 року). Але на цій стадії розгляду справи Уряд може висувати будь-які заперечення щодо вичерпання національних засобів захисту. Незважаючи на це, Суд не вбачає потреби обговорювати ці питання в даній справі, враховуючи те, що ця скарга заявника повинна бути визнана неприйнятною з причин, зазначених нижче.

54. Заявник стверджував, що після затримання його протягом кількох годин сильно били працівники міліції, хоча наступного дня, коли його оглядав судово-медичний експерт, у нього було підбите око та подряпини на пальці. Останнє ушкодження розглядалося правоохоронними та судовими органами як підтвердження його участі у вчиненні злочину, хоча в судовому засіданні заявник стверджував, що отримав його, пересуваючи меблі. Відповідно до висновків судово-медичної експертизи, яка була проведена через кілька годин після стверджуваного жорстокого поводження, і які заявником не оспорювалися, єдиним ушкодженням, яке могло бути заподіяно працівниками міліції, був синець під оком, і це ушкодження не співпадає із описом застосованих до заявника заходів жорстокого поводження, зокрема, нанесення йому працівниками міліції сильних ударів по різних частинах тіла. Відповідно державні органи відхилили його скаргу, і при розгляді її Судом вона залишається необґрунтованою.

55. Отже, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена згідно з пунктами 3 і 4 статті 35 Конвенції.

В. Законність і тривалість тримання заявника під вартою

56. Уряд зазначив, що заявник не скаржився щодо умов тримання його під вартою, а лише щодо його незаконності та тривалості. Однак, на думку Уряду, ці питання слід розглядати за статтею 5 Конвенції.

57. Заявник не надав подальших коментарів.

58. Суд, який є головним у наданні юридичної кваліфікації фактів справи, вирішує розглядати ці питання, порушені заявником, за статтею 5 Конвенції, яка є відповідним положенням.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

59. Заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, що він тримався під вартою протягом більше як 5 років без рішення суду про визнання його винним. Заявник скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції, що строк тримання його під вартою продовжувався не судом, як того вимагає національне законодавство.

За пунктом 5 статті 5 Конвенції заявник скаржився на безрезультатність поданих ним численних скарг щодо незаконності тримання його під вартою. Він також скаржився, що тримався під вартою незаконно та протягом надмірно тривалого часу, що становить порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

60. Суд нагадує, що стаття 34 Конвенції передбачає право будь-якого заявника вважати себе жертвою «порушення прав, викладених у Конвенції»; вона не вимагає від нього уточнювати, яку саме статтю, пункт чи підпункт або навіть яке саме право мається на увазі. Встановлення жорсткіших вимог призвело б до несправедливих наслідків, бо переважна більшість «індивідуальних» заяв надходить від громадян, які не є фахівцями в галузі права та звертаються до Суду без допомоги юриста (див., *mutatis mutandis*, рішення від 6 листопада 1980 року у справі «Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*), пункт 61, Series A, № 39).

61. Суд зазначає, що до комунікації заяви Уряду держави-відповідача заявник не мав представника. Суд, який є головним з надання юридичної кваліфікації фактів справи, буде розглядати скарги, подані заявником, за статтею 5 Конвенції, а не за тими положеннями, на які він посилався. Таким чином, Суд вирішив розглядати скарги заявника щодо незаконності його попереднього ув'язнення за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, скарги щодо тривалості його попереднього ув'язнення — за пунктом 3 статті 5 Конвенції, а скарги щодо неефективності розгляду його клопотань про звільнення — за пунктом 4 статті 5 Конвенції.

62. Відповідні положення статті 5 Конвенції передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення ...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

А. Прийнятність

63. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою складалося з двох окремих періодів, які були перервані засудженням заявника 31 жовтня 2000 року. Враховуючи те, що заяву було подано 26 липня 2003 року, на думку Уряду скарги заявника щодо тривалості тримання його під вартою до 31 жовтня 2000 року були неприйнятними через недотримання правила щодо спливу шестимісячного строку.

64. Заявник не надав своїх коментарів.

65. Спершу Суд зазначає, що при визначенні тривалості попереднього ув'язнення за пунктом 3 статті 5 Конвенції період, який має бути взято до уваги, починається з дня затримання особи та закінчується в день засудження, навіть якщо лише судом першої інстанції (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пункти 145 і 147, ECHR 2000-IV).

66. Крім того, Суд вважає, що з огляду на сутнісний зв'язок підпункту «с» пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції, особу, засуджену судом першої інстанції, не можна вважати особою, яку тримають під вартою «з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення», як це зазначено в підпункті «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, адже її статус визначається підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції, який дозволяє позбавлення особи свободи «після засудження її компетентним судом» (див. рішення у справах «*Кудла проти Польщі*» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, пункт 104, ECHR 2000-XI, і «*Панченко проти Росії*» (*Panchenko v. Russia*), заява № 45100/98, пункт 93, від 8 лютого 2005 року). Відповідно тримання заявника під вартою у період з 31 жовтня 2000 року (дати винесення судом першої інстанції обвинувального вироку щодо заявника) до 17 травня 2001 року (дати, коли цей вирок було скасовано, а справу повернуто на додаткове розслідування) не може враховуватися для цілей пункту 3 статті 5 Конвенції.

67. Суд також зазначає, що коли наявні два окремих періоди тримання під вартою, як у цій справі, питання про те, чи може Суд розглядати скарги щодо першого періоду, якщо такий період, взятий окремо, не відповідає вимозі спливу шестимісячного строку, залежить від природи цих скарг і характеру стверджуваного порушення. Враховуючи те, що тримання під вартою є триваючим заходом і що Суд неодноразово встановлював, що у тих випадках, коли до розгляду справи судом особа тримається під вартою протягом двох або більше окремих періодів, гарантії пункту 3 статті 5 щодо розумності строку вимагають оцінки цього строку в цілому (див. рішення у справі «*Кемаче проти Франції*» (*Kemmache v. France*), заяви № 1 і 2, від 27 листопада 1991 року, пункт 44, Series A № 218; «*Ваккаро проти Італії*» (*Vaccaro v. Italy*), заява № 41852/98, від 16

листопада 2000 року, пункти 31–33; «*Митев проти Болгарії*» (*Mitev v. Bulgaria*), заява № 40063/98, від 22 грудня 2004 року, пункт 102, і «*Колев проти Болгарії*» (*Kolev v. Bulgaria*), заява № 50326/99, пункт 53, від 28 квітня 2005 року та згадане вище рішення у справі «*Соловей і Зозуля проти України*» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), пункт 56). У цій справі Суд не вбачає жодних підстав відступати від своєї практики. Таким чином, Суд відхиляє заперечення Уряду.

68. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Таким чином, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Законність тримання під вартою за пунктом 1«с» статті 5 Конвенції

1. Доводи сторін

69. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було незаконним.

70. Уряд стверджував, що підстави для тримання заявника під вартою були чітко визначені та що сам закон був передбачуваним у його застосуванні, відповідаючи вимогам «законності», встановленим Конвенцією. Уряд зазначив, що заявник тримався під вартою на підставі підозри у вчиненні тяжкого злочину та з метою його постійної участі у провадженні. Крім того, тримання заявника під вартою на підставі рішення суду захищало його від «свавільності», що є істотним у розумінні «законності» тримання під вартою для цілей статті 5 Конвенції.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи, закріплені в практиці

71. Суд повторює, що слово «законний» і словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції за своєю суттю відсилають до національного законодавства та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. Хоча саме національні органи, передусім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон; відповідно до пункту 1 статті 5 Конвенції недотримання національного закону призводить до порушення Конвенції, і Суд може та повинен перевірити, чи було дотримано цей національний закон (див., серед інших джерел, рішення у справі

«Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], заява № 71503/01, пункт 171, ECHR 2004-II).

72. Однак, хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним. На додаток до цього, Суду належить переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції, включно із загальними принципами, які сформульовані чи які впливають з положень Конвенції (див. рішення від 24 жовтня 1979 року у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), пункт 45, Series A № 33).

(b) Застосування цих принципів у цій справі

73. Суд зазначає, що попереднє ув'язнення заявника включає три періоди: період, коли тримання заявника під вартою здійснювалося на підставі санкцій прокурорів; період, коли тримання заявника під вартою здійснювалося без жодного відповідного рішення, і період, коли тримання заявника під вартою здійснювалося на підставі рішень суду.

(i) Тримання заявника під вартою на підставі санкцій прокурорів

74. Суд зазначає, що первісно тримання заявника під вартою здійснювалось на підставі санкції прокурора Ватутінського району м. Києва від 16 травня 1999 року. Відповідний період тримання під вартою, яке здійснювалось на підставі цього рішення, тривав з 13 травня до 13 липня 1999 року. Така процедура тримання під вартою підпадала під застереження, яке Україна зробила до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції згідно зі статтею 57 Конвенції з метою залишити незмінною до 29 червня 2001 року чинну на той час процедуру затримання і взяття під варту. Суд звертається до своїх висновків у рішенні «Невмержицький проти України», згідно з якими за умовами зазначеного застереження Україна не мала конвенційного обов'язку гарантувати, що первісний дозвіл на затримання таких осіб, як заявник, і на тримання їх під вартою надавався у відповідному рішенні суду. Проте, у тій же справі Суд також встановив, що зазначене вище застереження не поширюється на питання продовження тримання під вартою (див. рішення у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, пункти 112–114, ECHR 2005-II).

75. Суд зазначає, що подальші періоди тримання заявника під вартою також відбувалися на підставі санкції прокурора. Це були

наступні періоди: з 13 липня до 13 листопада 1999 року, з 13 вересня до 13 листопада 1999 року та з 25 червня до 20 серпня 2001 року.

76. Суд зазначає, що протягом цих періодів не було відповідних судових рішень щодо продовження тримання заявника під вартою. Рішення про продовження застосування такого запобіжного заходу приймали прокурори, які були стороною в провадженні і яких в принципі не можна вважати «незалежними посадовими особами, яким закон надає право здійснювати судову владу» (див. рішення від 30 березня 2004 року у справі *«Merit проти України» (Merit v. Ukraine)*, заява № 66561/01, пункт 63). За цих обставин Суд доходить висновку, що тривале тримання заявника під вартою на підставі санкцій прокурорів не було законним для цілей підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

(ii) Тримання заявника під вартою без жодного рішення

77. Суд зазначає, що відповідно до статті 156 Кримінально-процесуального кодексу України у редакції, чинній на той час, для тримання особи під вартою в період, протягом якого їй надавався доступ до матеріалів справи, відповідного рішення не вимагалось. Крім того, тримання особи під вартою протягом періоду направлення справи від прокурора до суду і навпаки також часто здійснювалося без жодного відповідного рішення. У цій справі такими були періоди між 13 листопада 1999 року і 10 травня 2000 року та між 25 вересня 2001 року і 10 квітня 2002 року.

78. Суд зазначає, що відповідне національне законодавство регулює процесуальні питання щодо ознайомлення з матеріалами справи, проведення попереднього розгляду справи та направлення справи для проведення додаткового розслідування, але воно не встановлює чітких правил щодо того, який орган, за яких підстав і на який строк може продовжувати тримання обвинуваченого під вартою (див. згадане вище рішення у справі *«Соловей і Зозуля проти України» (Solovey and Zozulya v. Ukraine)*, пункт 72). Суд неодноразово наголошував, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких правил, які б регулювали такі питання, внаслідок чого такі особи можуть бути позбавлені свободи протягом необмеженого строку без відповідного рішення суду, несумісна з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля, які червоною ниткою проходять через Конвенцію та лежать в основі принципу верховенства права (див. рішення у справах *«Корчуганова проти Росії» (Korchuganova v. Russia)*, заява № 75039/01, пункт 57, від 8 червня 2006 року; *«Нахманович проти Росії» (Nakhmanovich v. Russia)*, заява № 55669/00, пункти 67–68, від 2 березня 2006 року, і *«Худойоров проти Росії»*

(*Khudoyorov v. Russia*), заява № 6847/02, пункти 146–148, ECHR 2005-X).

79. Таким чином, ці періоди тримання заявника під вартою без жодного відповідного рішення про санкціонування такого тримання не відповідали підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

(iii) *Законність тримання заявника під вартою на підставі судових рішень*

80. Суд зазначає, що згідно зі статтею 242 Кримінально-процесуального кодексу України при відданні обвинуваченого до суду національний суд повинен з'ясувати, чи правильно обрано запобіжний захід щодо обвинуваченого. Мотивувати рішення суд повинен лише у випадку необхідності змінити запобіжний захід (стаття 244 КПК України). Із цих положень не випливає, що суд повинен мотивувати рішення про продовження тримання обвинуваченого під вартою або встановлювати будь-який строк при залишенні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без змін (див. згадане вище рішення в справі «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), пункти 43, 74–76).

81. Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового розгляду справи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), заява № 28358/95, пункт 55, ECHR 2000-III, і «Кавка проти Польщі» (*Kawka v. Poland*), заява № 25874/94, пункт 51, від 9 січня 2001 року).

82. Суд зауважує, що незважаючи на те, що 10 травня 2000 року, 17 травня 2001 року, 10 квітня та 16 грудня 2002 року і 6 листопада 2003 року національні суди залишали запобіжний захід щодо заявника без змін, вони не встановлювали строк такого тримання та іноді не наводили підстав для прийняття таких рішень (див. вище пункти 20, 23, 31, 38 і 40). Через це заявник залишався у стані невизначеності щодо підстав, на яких його тримали під вартою. У цьому зв'язку Суд повторює, що відсутність будь-яких підстав у судових рішеннях, якими санкціонується тримання особи під вартою протягом тривалого часу, не відповідає принципові захисту від свавілля, встановленому пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Нахманович проти Росії», згадане вище, пункти 70–71, і «Стасайтіс проти Литви» (*Stasaitis v. Lithuania*), заява № 47679/99, пункт 67, від 21 березня 2002 року). З огляду на ці обставини Суд вважає, що вищезгадані рішення

не забезпечили заявнику належного захисту від свавілля, який є невід'ємним складником «законності» тримання під вартою у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції, і тому тримання його під вартою на підставі рішень судів так само не відповідає підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

(с) Висновок

83. Таким чином, Суд доходить висновку про порушення підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції протягом вищевказаних періодів.

С. Надмірна тривалість тримання під вартою за пунктом 3 статті 5 Конвенції

84. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було надмірно тривалим.

85. Уряд стверджував, що тривалість тримання заявника під вартою була розумною та що для цього були достатні підстави протягом всього часу тримання з огляду на те, що заявник підозрювався у вчиненні тяжкого злочину та міг ухилитися від слідства чи перешкоджати йому.

86. Суд повторює свої висновки, зроблені вище, щодо необхідності сукупної оцінки тривалості двох або більше окремих періодів тримання особи під вартою для цілей пункту 3 статті 5 Конвенції, та встановлює, що в цій справі період, який має розглядатися, складається з двох окремих періодів, перший з яких тривав з 13 травня 1999 року до 31 жовтня 2000 року, а другий — з 17 травня 2001 року до 21 липня 2004 року, і загалом становив 4 роки та майже 8 місяців.

87. Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обґрунтованою, не можна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватися в кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно задокументованих фактів, на які посилався заявник у своїх клопотаннях про звільнення з-під варти. Таке, що продовжується, тримання під вартою може бути виправданим у тій чи іншій справі лише за наявності специфічних ознак того, що цього вимагають істинні вимоги публічного інтересу, які, незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважають правило поваги до особистої свободи (див., серед інших джерел, рішення в справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 153, ECHR 2000-IV).

88. Суд зазначає, що тяжкість висунутих щодо заявника обвинувачень і ризик того, що заявник переховуватиметься від слідства та перешкоджатиме йому, були зазначені в первісному рішенні про обрання запобіжного заходу (див. пункт 10 вище). Після

цього прокурори та суди наводили або ті самі підстави, або взагалі не наводили жодних підстав для залишення запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без змін, а просто зазначали, що попередньо обраний запобіжний захід був належним. Однак пункт 3 статті 5 Конвенції вимагає, що судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання під вартою, оскільки зі спливом певного часу саме тільки існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи (див. рішення у справах «Яблонський проти Польщі» (*Jablonski v. Poland*), заява № 33492/96, пункт 80, від 21 грудня 2000 року, «I. A. проти Франції» (*I.A. v. France*), заява № 28213/95, пункт 102, Reports of Judgments and Decisions 1998-VII). Крім того, такі підстави мають бути чітко вказані національними судами (див. справу «Іловецький проти Польщі» (*Ilowiecki v. Poland*), заява № 27504/95, пункт 61, від 4 жовтня 2001 року). Жодних таких підстав у справі, що розглядається, суди не зазначили. Крім того, національні суди жодного разу не розглядали можливості обрання альтернативних запобіжних заходів замість тримання під вартою, і державні органи, посилаючись головним чином на серйозність пред'явлених заявнику обвинувачень, продовжували тримання заявника під вартою на підставах, які не можна вважати «відповідними і достатніми».

89. Вищевикладені міркування є достатніми для того, аби Суд дійшов висновку, що в цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

D. Відсутність перегляду законності тримання під вартою за пунктом 4 статті 5 Конвенції

90. Заявник вважав, що суди не розглядали належним чином його скарги щодо незаконності тримання його під вартою, але посилалися на правильність попередньо обраного запобіжного заходу.

91. Уряд зазначив, що законність тримання заявника під вартою неодноразово розглядалася в період між листопадом 1999 року та квітнем 2004 року, і суди завжди доходили висновку про наявність достатніх підстав для залишення заявнику запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без змін. Уряд вважав, що заявник мав доступ до ефективної процедури оскарження законності тримання його під вартою.

92. Суд нагадує, що пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право осіб, яких затримано або взято під варту, на перегляд процесуальних і матеріально-правових умов, які з точки зору Конвенції є суттєвими для забезпечення «законності» позбавлення їх свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й

обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та легітимність мети, з якою особу затримано і потім узято під варту (див. рішення у справі *«Буткевічюс проти Литви» (Butkevicius v. Lithuania)*, заява № 48297/99, пункт 43, ECHR 2002-II).

93. Суд зазначає, що з огляду на обставини цієї справи законність тримання заявника під вартою розглядалася національними судами кілька разів. Однак судові рішення про тримання заявника під вартою не повною мірою відповідають вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції. Як видається, рішення, що розглядаються, повторювали стандартний перелік підстав для тримання заявника під вартою, жодним чином не досліджуючи правдоподібність цих підстав з огляду на конкретні обставини справи заявника (див., *mutatis mutandis*, *«Белевітський проти Росії» (Belevitskiy v. Russia)*, заява № 72967/01, пункти 111–112, від 1 березня 2007 року).

94. Відповідно Суд вважає, що у цій справі мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

95. Заявник також скаржився на тривалість кримінального провадження щодо нього. Він посилався на пункти 1 і 2 статті 6 Конвенції. Пункт 1 статті 6 Конвенції, який є відповідним положенням у контексті цієї скарги, передбачає таке:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

A. Прийнятність

96. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Період, який має бути взято до уваги

97. Суд зазначає, що в кримінальних справах «розумний строк», передбачений пунктом 1 статті 6 Конвенції, починається з того часу, коли особі було «пред'явлено обвинувачення», тобто, іншими словами, з моменту офіційного повідомлення заявника компетентним органом про те, що він обвинувачується у вчиненні злочину. Це визначення також застосовується до питання, чи мало місце «суттєве погіршення

становища [підозрюваного]», чи ні. Щодо закінчення «відповідного строку», то в кримінальних справах період, передбачений пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає весь строк провадження у справі, у тому числі перегляд рішення в апеляції (див. згадане вище рішення у справі *«Merit проти України» (Merit v. Ukraine)*, пункт 70).

98. Що стосується обставин цієї справи, Суд зазначає, що кримінальне провадження щодо заявника почалося 10 травня 1999 року. Відповідно до інформації, наданої Урядом, це провадження усе ще перебуває на стадії досудового слідства. На цей час воно триває вже майже 11 років.

2. Розумність тривалості провадження

99. Суд нагадує, що розумність тривалості провадження повинна визначатись у світлі відповідних обставин справи та з огляду на такі критерії: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявника (див., серед інших джерел, рішення у справі *«Пелісьє та Сассі проти Франції» (Pelissier and Sassi v. France)* [ВП], заява № 25444/94, пункт 67, ECHR 1999-II). Суд також зазначає, що обвинувачений в кримінальному провадженні має право на розгляд його справи з особливою сумлінністю, особливо якщо він тримається під вартою (див., серед інших джерел, рішення від 1 січня 2006 року у справі *«Юртаєв проти України» (Yurtayev v. Ukraine)*, заява № 11336/02, пункт 37, згадане вище рішення у справі *«Нахманович проти Росії» (Nakhmanovich v. Russia)*, пункт 89, від 2 березня 2006 року, та рішення від 7 грудня 2006 року у справі *«Іванов проти України» (Ivanov v. Ukraine)*, заява № 15007/02, пункт 71).

100. Суд враховує те, що кримінальне провадження, що розглядається, стосувалося кількох обвинувачених, а певні доказові і процесуальні аспекти були досить складними.

101. З іншого боку, Суд зауважує, що затримки з вирішенням справи виникали головним чином через неодноразові повернення справи на додаткове розслідування та виправлення процесуальних помилок. Після майже 11 років розслідування досудове слідство у справі про вбивство все ще тривало.

102. Розглянувши всі подані матеріали у світлі відповідної практики (див., серед інших джерел, згадані вище рішення у справах *«Іванов проти України» (Ivanov v. Ukraine)*, пункт 74, та *«Беньямінсон проти України» (Benyaminson v. Ukraine)*, заява № 31585/02, пункти 104 і 106, від 26 липня 2007 року), Суд вважає, що Уряд не надав прийняттого пояснення такої затримки. Отже, тривалість провадження в кримінальній справі стосовно заявника є надмірною і не відповідає вимозі «розумного строку».

103. Відповідно в цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

104. Стаття 41 Конвенції зазначає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

105. Заявник вимагав 26 653,00 євро відшкодування матеріальної шкоди та 700 000,00 відшкодування моральної шкоди.

106. Уряд стверджував, що немає жодного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваним порушенням і заявленою сумою. Уряд також вважав, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди повинні бути відхилені, оскільки його права не були порушені.

107. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваним порушенням і заявленою матеріальною шкодою, тому він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, Суд присуджує заявнику 6000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

108. Заявник також вимагав 132 євро відшкодування витрат, понесених ним при копіюванні матеріалів кримінальної справи для подання до Суду.

109. Уряд стверджував, що ця вимога є перебільшеною, а витрати не є неминучими.

110. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити заявнику 20 євро відшкодування заявлених витрат.

C. Пеня

111. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги щодо незаконності та тривалості тримання заявника під вартою, відсутності належного перегляду законності такого тримання та тривалості кримінального провадження у цій справі прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє*, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

6. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 6000 (шість тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та 20 євро (двадцять євро) відшкодування судових витрат разом з будь-яким податком, що може нараховуватись; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 16 вересня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова

